

Heeft de, politiek gemotiveerde, toename van bestaansonzekerheid de tegenstellingen aangewakkerd?

HENK DE VOS
DEVENTER, 5 OKTOBER 2017

Inhoud

1. Toegenomen bestaansonzekerheid
2. Hoe erg is dat?
3. Aangewakkerde tegenstellingen: sterken tegenover de zwakkeren, eigen volk tegenover vreemden
4. Rol van de politiek
5. Wat te doen?

Toegenomen gevoelde bestaansonzekerheid

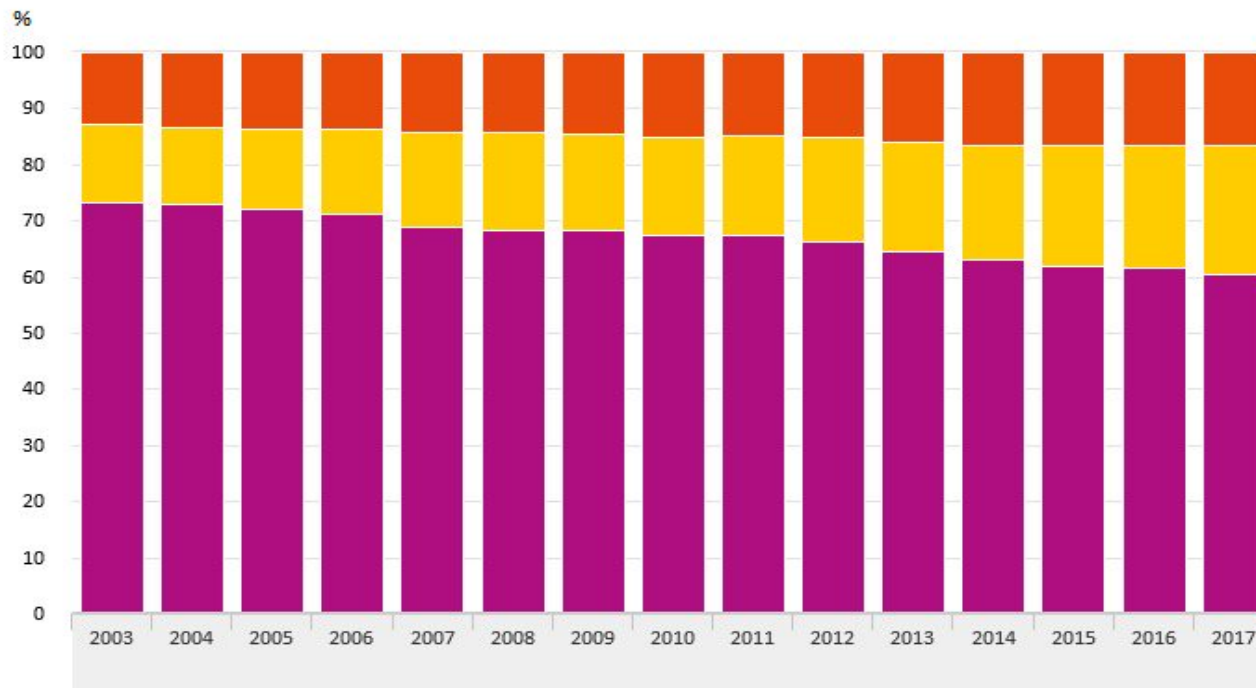
- Gemiddelde ervaren baanonzekerheid is in de periode 2008–2014 toegenomen van 12,8 tot 21,5 procent
- Percentage werknemers dat zeker is van baanbehoud daalde van 56,8 procent in 2008 tot 30,5 procent in 2014

Van der Meer, Van Huizen en Plantenga, 2016

CBS: afname vaste banen 2003-2017

Aandeel werknemers naar arbeidspositie, 2e kwartaal

zelfstandige werknemer flex werknemer vast

CBS: onbenut arbeidspotentieel

In tweede kwartaal 2017 ruim 1,3 miljoen mensen

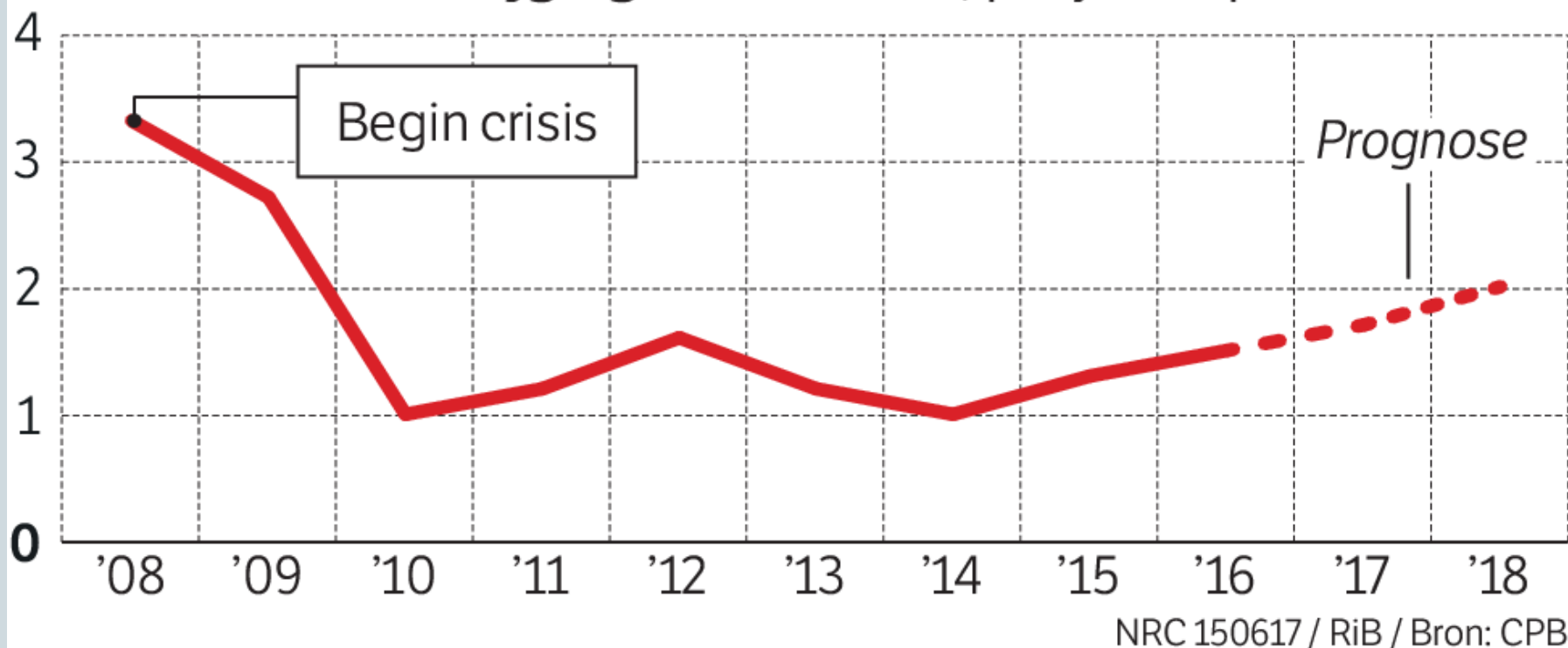
- zonder werk die zochten en/of beschikbaar waren voor werk
- of die in deeltijd werkten en meer uren wilden werken

Onbekend deel daarvan heeft meer inkomen nodig

Lonen stagneren

Gemiddelde loonstijging marktsector, per jaar in procenten

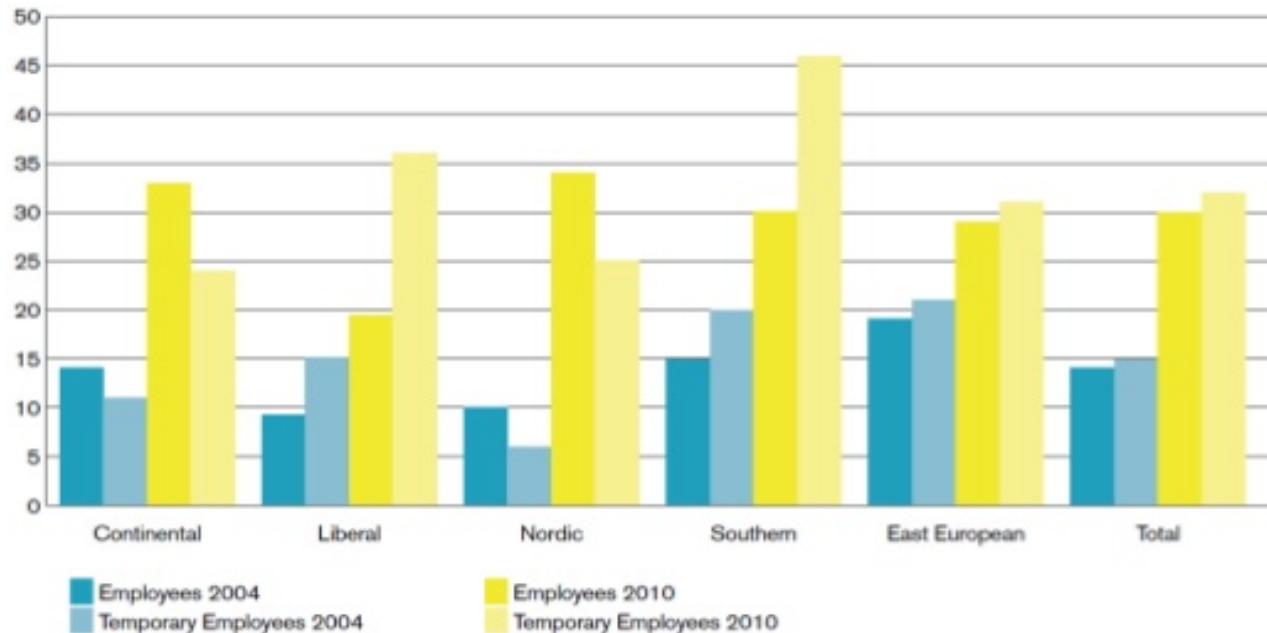
Baanonzekerheid in Europa

Job insecurity 2004-2010 European Social Survey, 19 EU countries

Figure 4 Job Insecurity among All Employees and Temporary Workers 2004-2010

Source: Gallie D (Ed.) (2013) ESS Topline Results Series 3, European Social Survey

Conclusie WRR

- Einde aan vanzelfsprekendheid van sociale stijging en het daarmee verbonden optimisme
- Middengroepen meer gericht op handhaven van hun positie en voorkomen van sociale daling (permanente statusarbeid)

Hoe erg is dat? Slechtere gezondheid

- Mentale gezondheid gaat achteruit bij een toename van baanonzekerheid (Van der Meer, Van Huizen en Plantenga, 2016)
- Werkloos geweest zijn laat litteken na op welzijn, vooral door meer baanonzekerheid (Verhofstadt, Van Ootegem en VanderHaeghen, 2016)
- Baanonzekerheid hangt samen met groter risico op slechte gezondheid (László, Pikhart, Kopp et al. 2010)

Hoe erg is dat?

- Flexibel contract verhoogt stress en verslechtert gezondheid (Bender en Theodossiou, 2017)
- Toenemende werkloosheid maakt ook werkenden onzekerder en ongelukkiger (World Happiness Report 2013)
- Gestage economische groei verhoogt geluk meer dan per saldo hogere groei met meer recessies (De Neve, Ward, De Keulenaer et al, 2015)

Hoe erg is dat?

- Negatieve effecten werkloosheid vader op school- en arbeidsloopbaan kinderen (Gregg, Macmillan en Nassim, 2012)
- Door armoede gaat cognitief functioneren achteruit (Mani, Mullainathan, Shafir et al, 2013)
- Verhoging ouderdomsuitkeringen verbeterde cognitief functioneren (Ayyagari en Frisvold, 2015)

Hoe erg is dat? Minder pro-sociaal gedrag

- Door economische crises meer algehele onzekerheid en daardoor minder donaties aan goede doelen (Meer, Miller en Wulfsberg, 2017)
- Door onveiligheidsgevoel minder bereidheid tot samenwerking (Rand, Kraft-Todd en Gruber, 2015)

Hoe erg is dat? Minder pro-sociaal gedrag

- Door minder verzorgingsstaat ook minder onderlinge hulpverlening (Brandt en Deindl, 2013; Boberg-Fazlic en Sharp, 2015)
- Pro-sociaal gedrag is aanstekelijk (Mujcic en Leibbrandt, 2017; Nook, Ong, Morelli et al, 2016)

Hoe erg is dat? Minder pro-sociaal

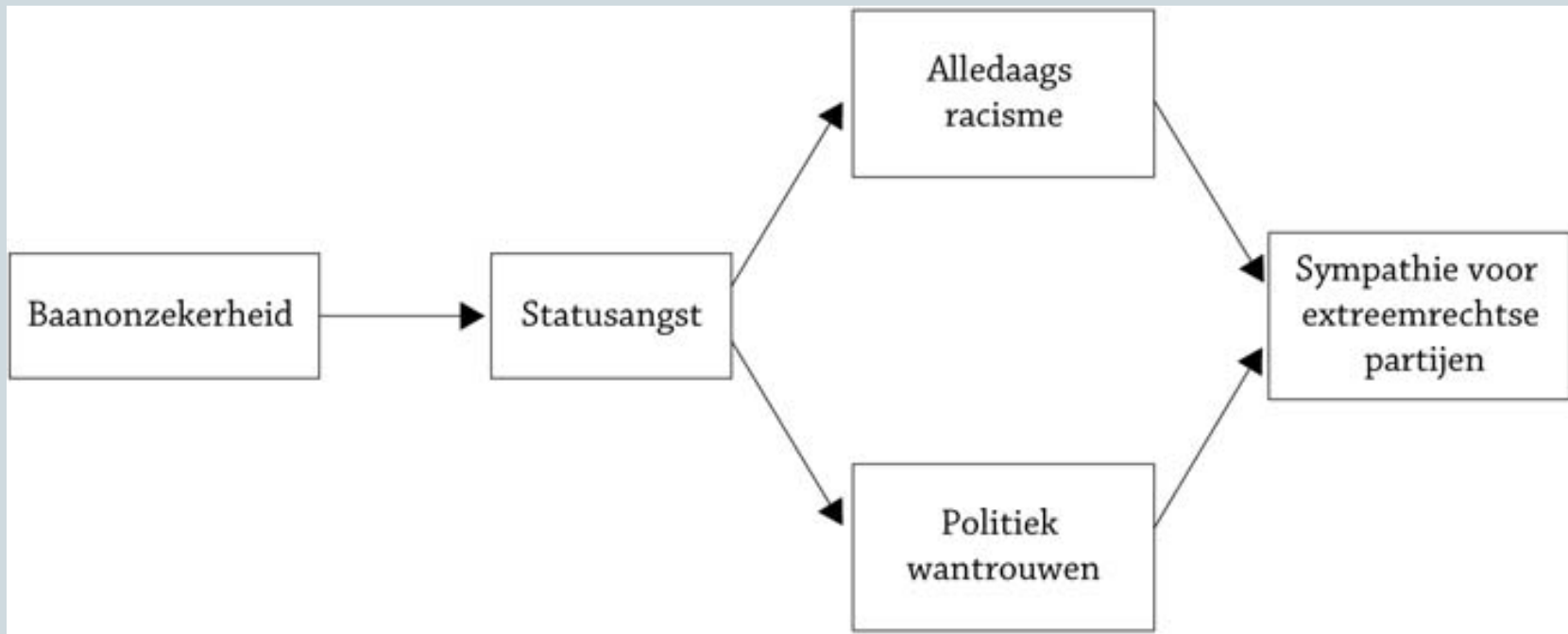

“Je krijgt ook een andere ‘mindset’.
Als je het idee hebt; ik wordt gepakt..
dan ga je steeds meer aan je eigen
hachje denken. Daartoe word je
gedwongen. Dan doe je niet wat het
beste is voor ons allemaal.” (man, 28,
hoogopgeleid Amsterdam)

(citaat uit WRR, De val van de middenklasse)

Hoe erg is dat? Meer rechtsextremisme

(Stijnen en De Witte, 2011)

Hoe erg is dat? Meer rechtsextremisme

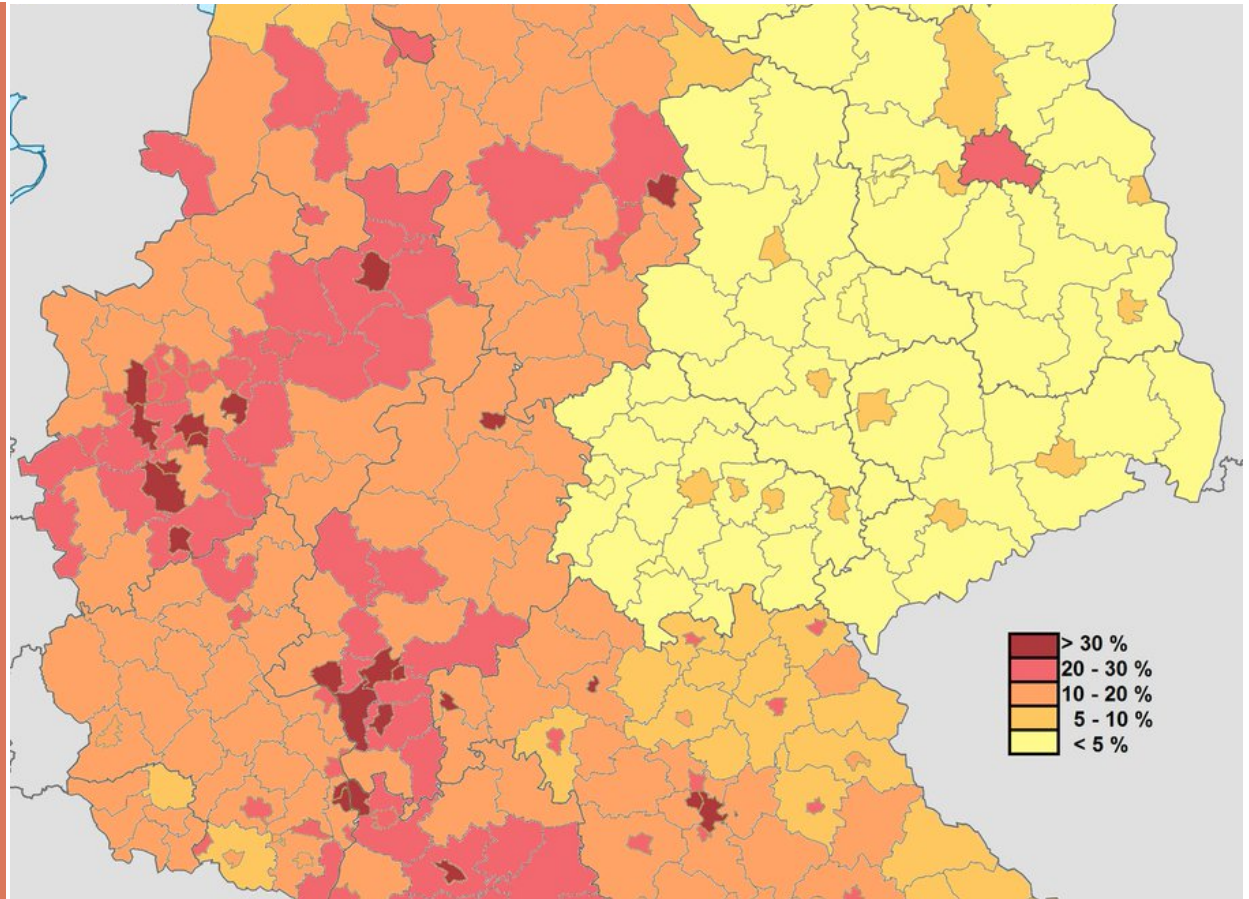
- Bij minder bescherming tegen risico's en kosten van werkloosheid meer succes van rechtsextremistische partijen (Vlandas en Haikiopoulou, 2016)
- In Duitsland: bij meer statusangst en controleverlies grotere kans op stem voor AfD (Hilmer, Kohlrausch, Müller-Hilmer et al, 2017)

Hoe erg is dat? Meer rechtsextremisme

- Gemiddeld 30% meer aanhang voor rechts-extremistische partijen na financiële crises, 1870-2014 (Funke, Schularick en Trebesch, 2015)
- Bij meer bestaansonzekerheid en statusangst: meer anti-immigrantensentiment (Jetten, Mols en Postmes, 2015)

In voormalig
DDR-gebied
heel weinig
immigranten

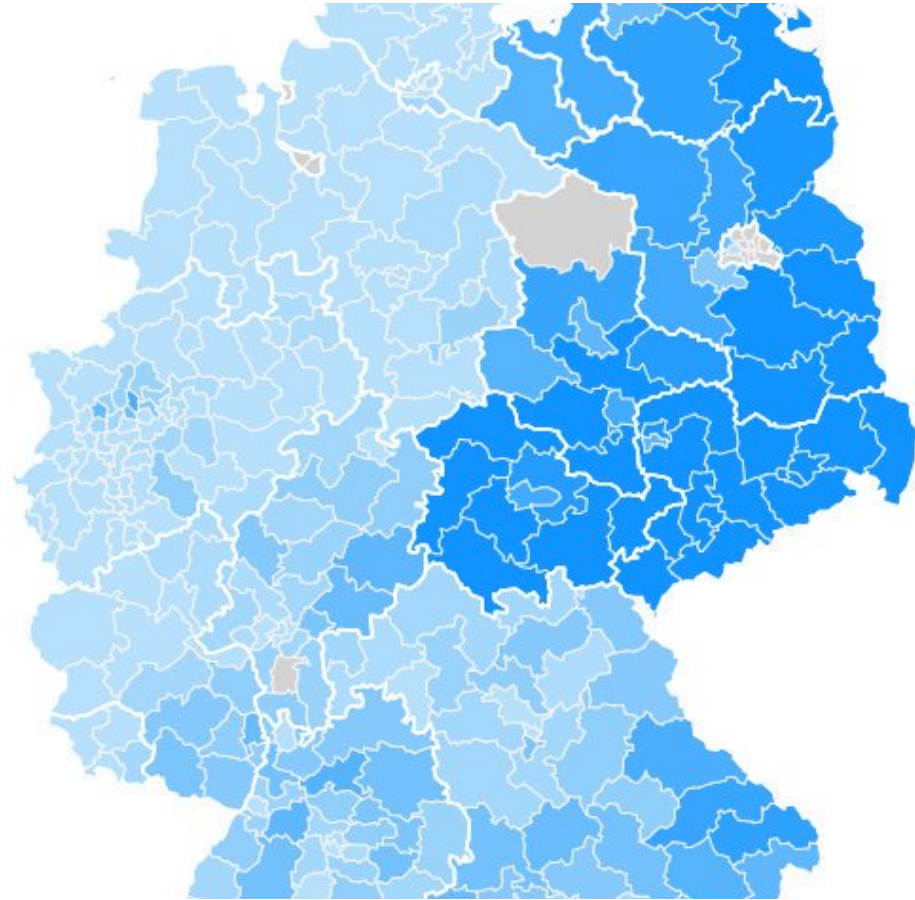
**Wat leren we van de Duitse
verkiezingen?**

Maar daar de meeste AfD-stemmers.

Hoe kan dat?

Werkloosheid 9,5%,
tegenover 5,5% in
westen (Statista).

Wat leren we van de Duitse verkiezingen?

Wat leren we van de Duitse verkiezingen?

- 40 procent van de Oostduitse huishoudens is voor meer dan de helft van hun inkomen op uitkeringen aangewezen (Fratzscher, 2017)

AfD-stemmers willen grenzen sluiten

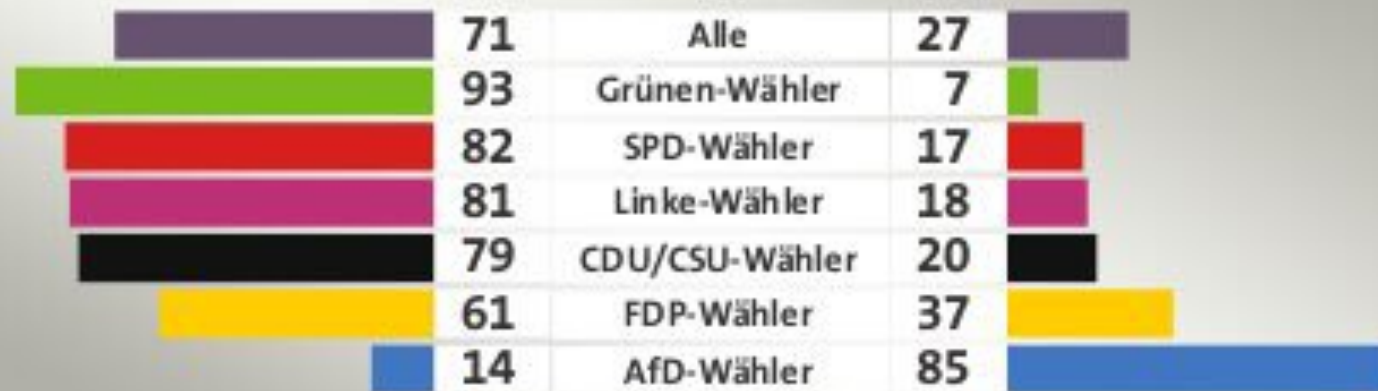

Bundestagswahl 2017

Weltoffenes Land oder nationale Grenzen?

weltoffenes Land

nationale Grenzen

Infratest dimap

in %

Rechtsextremistisch wij – zij denken

- Onderzoek in 8 Europese landen w.o. Nederland: rechtsextremistisch stemmen gaat samen met “groepsgerichte vijandelijkheid” (Zick, Küpper en Höverman, 2011)
- In Nederland: meer tegen gelijkheid en meer vooroordeel tegenover minderheden, dan grotere kans op PVV-stem (Cornelis en Van Hiel, 2015)

Conclusie

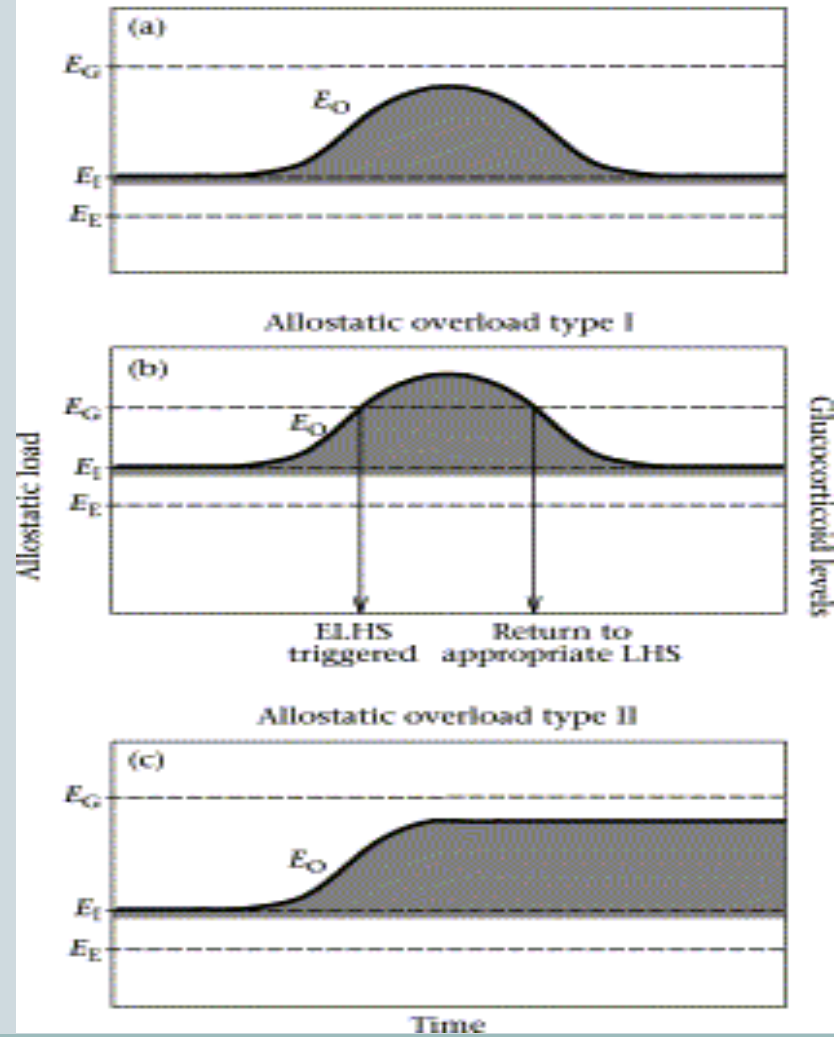
Door meer bestaansonzekerheid:

- Slechtere gezondheid
- Negatieve gevolgen kinderen
- Minder pro-sociaal gedrag
- Meer rechtsextremisme en dus grotere tegenstellingen

Hoe dat kan? Chronische stress

Allostatic load

Oorzaken: rol van de politiek

- WRR: Deze omslag is het gevolg van institutionele veranderingen die het leven onzekerder, onvoorspelbaar en minder planbaar maken

Na 1980 (Vrooman, 2016):

- nam inkomensbescherming door sociale zekerheidsregelingen sterk af (van 7,1 naar 4,7)
- daalde de inkomenszekerheid met 34 procent
- daalde de werkzekerheid met 27 procent

Rol van de politiek

- Van overheidsdoelstelling van **volledige werkgelegenheid** naar individuele verantwoordelijkheid voor “**employability**” (Mitchell en Muysken, 2008)
- Door prioriteit terugdringen begrotingstekort (bezuinigingen) boven anticyclisch macro-economisch beleid: meer, diepere en langere crises (Jacobs)

Rol van de politiek

Versobering en verbouwing verzorgingsstaat:

- strenger sanctiebeleid, tegenprestatie bijstand, met gevaren van vernedering, stigmatisering en schending mensenrechten
- bezuiniging thuiszorg, jeugdzorg, verpleeghuiszorg
- eigen risico zorgverzekering

Rol van de politiek

Evenwicht zoek tussen bestrijding twee typen fouten?

- Type I: voorkomen van onterecht of onnodig gebruik van collectieve voorzieningen
- Type II: aanwakkeren van bestaansonzekerheid voor iedereen en van stigmatisering

Rol van de politiek

Overheerst het willen vermijden van Fout Type I de politiek?

“Zijn we echt in staat de regels te versimpelen en te accepteren dat er af en toe iemand iets krijgt waar hij geen recht op heeft?”

(René Peters, Tweede kamerlid CDA)

Wat te doen? Beleidsopgaven

WRR:

De opgave van beleid ligt enerzijds in het herijken van instituties zodat zij burgers meer zekerheid en indien nodig ondersteuning kunnen geven.

Anderzijds ligt er een opgave in het versterken van de weerbaarheid van burgers: hen adequaat toerusten voor een meer flexibele arbeidsmarkt en voor het vormgeven van het eigen leven.

Wat te doen?

- Met andere woorden: als de politiek een rol heeft gespeeld in het vergroten van de bestaansonzekerheid,
- dan moeten we ook bij de politiek de oplossingen kunnen vinden.
- Dus: Wat kan “herijken van instituties” inhouden?

Wat te doen? Optie 1

- Macro-economisch beleid t.b.v. volledige werkgelegenheid: garanderen van genoeg groei zodat er voor iedereen die wil werken een baan is (met een voldoende inkomen) (de meeste macro-economen)
- Keynes: zorg voor volledige werkgelegenheid, dan zorgt de overheidsbegroting wel voor zichzelf

Wat te doen? Optie 2

- Overheid als werkgever in laatste instantie: basisbanen bij de gemeente tegen wettelijk minimumloon (Klossen en Muysken, 2011; Kleinknecht, Kok, Ligteringen et al, 2017)

Wat te doen? Optie 3

- Onvoorwaardelijk basisinkomen in de vorm van negatieve inkomstenbelasting: beneden een bepaald inkomensniveau krijgen mensen een toelage i.p.v. dat ze belasting betalen (Bregman, 2016)

Slot

Publiek en politiek lijken het belang van (meer) bestaanszekerheid als beleidsdoel meer en meer te gaan inzien.

Juist nu, in een tijd van grote tegenstellingen, is de vraag naar hoe dat doel vorm te geven belangrijk en urgent.